

'Bandos' en castellà

El ple municipal de Vall-de-roures rebutja la possibilitat d'incorporar la llengua de la vila als bans i a la televisió local. [p.5]

Els alumnes del Fraga III a pagès

Els xiquets del centre de primària aprenen com treballa Antoni Sisó, pagès del Baix Cinca. [p.8]

TEMPS DE FRANJA

digital.27

Revista de les Comarques
Catalanoparlants d'Aragó

El llegat lingüístic de Moncada

Es presenta a Lleida un llibre sobre la important aportació de Jesús Moncada a la fraseologia catalana. [p.14]

Artur Quintana, Creu de Sant Jordi

El filòleg rep el reconeixement de la Generalitat catalana pel conjunt dels seus mèrits lingüístics. [p.15]

Nou projecte del Govern d'Aragó

PELS
CAMINS
DE LA
MEMÒRIA

Rutes
literàries

Mequinensa acull
la primera 'Ruta literària',
dedicada a Jesús Moncada

[p. 7]

Sumari

- 2 Cartes dels lectors
- 3 Editorial
- 4 Matarranya
- 7 Baix Cinca
- 10 Entrevista
- 12 Cultura
- 13 Llitera
- 14 Cultura
- 15 Tema del mes
- 16 Aragó
- 17 Galeria de Personatges
- 18 Països Catalans
- 19 Opinió

Imatge coberta: Ruta dels estudiants de secundària pel Poble Vell de Mequinensa. Foto ©Pietro Cucalón

TEMPS DE FRANJA digital 27

Edita:

C. Major 4, 44610 Calaceit. T. 978 85 15 21
 · Associació Cultural del Matarranya
 · Consells Locals de la Franja
 · Institut d'Estudis del Baix Cinca-IEA
 · Centre d'Estudis Ribagorçans (CERib)

Coordinació: Carles Terès i Isabel Calaf
 info@teresantolin.com

Gestió i administració: Cèlia Badet

Cap de redacció i maquetació gràfica:
 Isabel Calaf · tempsdefranja@gmail.com

Consell de redacció:

El Matarranya: Josep M. Baró, M. D. Gimeno, José Miguel Gràcia, Artur Quintana, Carles Sancho.

El Baix Cinca: Pep Labat, Rosa Arqué, Carme Messeguer i Hugo Sorolla.

La Llitera i la Ribagorça: Carles Barrull, Josep Espluga, Glòria Francino i Josefina Motis.

Aragó: Màrio Sasot.
 PP.CC.: Hugo Sorolla.

Fotografia:

Marina Barrafon, Sigrid Schmidt Von der Twer.

Opinió: Esteve Betrià, Quim Gibert, Merxe Llop, Vicent de Melchor, Juli Micolau, Joaquim Montdús, Ramón Mur, Francesc Ricart, M. Teresa Serrano, Ramon Sistac, Natxo Sorolla, Carles Terès i Joaquim Torrent.

Subscripcions i publicitat: 978 85 15 21

Producció: Terès & Antolin s.c.
 info@teresantolin.com

Disseny: Carles Terès Bellès

Dipòsit legal: TE-88/2000

ISSN: 1695-7709

En venda a:

Albelda: Estanc Conchita. **Calaceit:** Papereria Abàs. **El Torricó:** Llibreria Pilarín. **Fraga:** Llibreria Badia i Kiosko Casanova. **Girona:** Llibreria Les Voltes. **Lleida:** Llibreria de la Generalitat. **Mequinensa:** Papereria González. **Reus:** Llibreria Gaudí. **Saldí:** Llibreria Panadés i Llibreria Sorolla. **Saragossa:** Papeleria Germinal. C. Sepulcro, 21. **Tamarit:** Estanc Patrito. **Tortosa:** Llibreria El Temple. **Vall-de-roours:** Llibreria Serret.

Cartes dels lectors

Trobades amb autors també en català

La Diputació de Terol ha escollit a vuit escriptors aragonesos per participar en les Trobades amb autors 2016, programació que pretén dinamitzar les biblioteques municipals i els grups de lectura que s'estan formant a les viles. Enguany participen en esta convocatòria trenta-una poblacions de la província. D'estos vuit escriptors escollits per fer xerrades i canviar impressions i comentaris amb els lectors i els responsables de les biblioteques no n'hi ha cap que escriga les seues obres en català i, per tant, els dos municipis matarranyencs que entren en la convocatòria, Calaceit i Penarroja, no tindran l'oportunitat d'escoltar cap escriptor en la llengua del territori i s'hauran de conformar de fer la trobada amb un comunicador de llengua castellana. Entenem i desitjariem que la Diputació Provincial de Terol hauria de ser més sensible en la qüestió lingüística i tindre més cura en l'elecció dels escriptors participants en el projecte. I és que una part dels municipis que tenen com a llengua pròpia el català –concretament 18 poblacions de la comarca del Matarranya i 7 de la comarca del Baix Aragó– a les biblioteques i als grups de lectura seria interessant que hi anaren escriptors en llengua catalana per tal de fer visible i respectar la diversitat lingüística de la nostra província. El diputat delegat de Biblioteques i Museus és l'alcalde d'Alcanyís, Juan Carlos García Suso, població que es

troba situada a pocs quilòmetres de la frontera lingüística i, en conseqüència, no pot argumentar el desconeixement del fet. El Matarranya i el Baix Aragó compten amb excel·lents escriptors i que tenen experiència en trobades de lectors: Carles Terès, José Miguel Gràcia, Ramon Mur, Lluís Rajadell o Susana Antolí per posar uns exemples. Esperem que en properes convocatòries de les Trobades d'autors es tinga en compte la diversitat lingüística de la província.

Miquel Meix

La DPZ i la DGA, també

Ahir vaig llegir al diari la presentació del programa d'animació a la lectura a les biblioteques de la província de Saragossa. Tots els autors convocats són escriptors en llengua castellana menys un; Chusé Raúl Usón, que presentarà un llibre seu en versió bilingüe en castellà i aragonès. En català, cap ni un. I hi ha cinc pobles catalanoparlants en aquesta província. Però el programa Leer Juntos, del Departament d'Ensenyament de la DGA, tampoc ha inclòs enguany cap autor en aquestes llengües tot i que el Director General de Política Lingüística li va suggerir a la responsable del programa la inclusió en l'oferta d'algun autor en aragonès i en català, i que la trobada anual dels participants en el programa es celebrarà el proper 7 de maig a Saidí, un poble catalanoparlant. I així estem.

Marià Álvarez

A Temps de Franja volem saber la teua opinió. Envia'ns les teues cartes, tot indicant el teu nom i població, a: tempsdefranja@gmail.com

COMARCA DEL
matarranya

INSTITUTO DE ESTUDIOS
 ALTOARAGONESES
 Diputación de Huesca

GOBIERNO DE ARAGON
 Departamento de Educación,
 Cultura y Deporte

Diputació de Lleida

INSTITUT
 D'ESTUDIS
 ILERDENCS
 Fundació Pública de la Diputació de Lleida

SUBSCRIU-T'HI

T. 978 85 15 21

tempsdefranja@gmail.com

Recordem a tots els subscriptors de *Temps de Franja* que ens comuniquin la seva adreça de correu electrònic a **administracio@ascuma.org** per a rebre els pdf dels números digitals

L'ensenyament del català: dins o fora?

L'any 1978 la Constitució Espanyola declarava que l'aragonès i el català *serán también oficiales*. Passats 38 anys de la proclamació de la Constitució l'aragonès i el català segueixen sense ser oficials al nostre país, i ningú no ha denunciat aquest fet davant dels tribunals, ni cap jutge hi ha actuat d'ofici. I si algú ho ha fet, els governs no li n'han fet cabal. Aquesta actitud del nostre Govern és causa que l'aragonès i el català hagen trigat a ser protegits, i quan ho han estat, ho hagen estat amb escassa eficàcia. Centrant-nos en l'ensenyament veiem que aquest és voluntari, i que va de dues a tres hores setmanals, o cap, segons les localitats, dins de les 25 hores de l'horari escolar –per al català–, o fora –per a l'aragonès; en algun cas comptat es fa una assignatura en català. L'aragonès, malgrat la seua tan precària situació, es deixa fora de l'horari escolar, i mai no se li aplica la necessària immersió, imprescindible en una llengua on la transmissió intergeneracional és quasi del tot interrompuda. Recordem que per al cas del català la immersió ja comença també a ser necessària en bastants d'indrets. Aquesta situació tan migrada de l'ensenyament de l'aragonès i del català s'havia anat mantenint amb alts i baixos fins a l'inici de l'anterior legislatura quan el Govern PP-PAR decretà que la llengua catalana no existia a l'Aragó, perquè ací només es parlaven, a més del castellà, les llengües LAPAO i LAPAPYP, i va començar a desmuntar-hi l'ensenyament del català, eliminant-ne totes les mesures de foment que solien acompanyar-lo –es va suprimir, per exemple, el programa Jesús Moncada de l'escriptor a l'aula i la distribució a les escoles i biblioteques de *Temps de Franja*–, però es mantingueren les classes en precari i qualificant-hi el català de llengua estrangera, o altres galindaines. En el cas de l'aragonès, el LAPAPYP, se'n mantingué el programa Luzia Dueso de l'escriptor a l'aula, l'equivalent del suprimit Jesús Moncada per al català. En contrast amb l'escassa activitat legislativa del Go-

vern en favor de l'aragonès i el català destaca la molta que n'hi ha hagut en relació amb les modalitats d'aquestes llengües. Ací sí que el Govern compleix amb la Constitució, que a l'article 3.3 diu que la riquesa de *las modalidades [...] será objeto de especial respeto y protección*. Però no es tracta pas d'un sobtat amor a l'aragonès i al català per molts dels nostres governants, sinó que amb el foment de les modalitats miren de demostrar que el català parlat a l'Aragó és tan diferent i tan característic que constitueix una llengua gairebé, o del tot diferenciada del català acadèmic. I en el cas de les modalitats de l'aragonès aquestes els serveixen per palesar que és inviable la formació d'un aragonès estàndard o acadèmic. Que la intenció és aquesta, i no una altra, ho demostra palpablement el total desinterès d'aquests governants en les modalitats del castellà d'Aragó, ja que si es notés que aquesta llengua en té també moltíssimes, es destruiria el mite intocable de la seua absoluta uniformitat.

Amb l'arribada de l'actual Govern, que no ha trigat a tornar els noms a l'aragonès i al català, que vol recuperar el programa Jesús Moncada, així com també els pre-

Logos dels premis del Govern d'Aragó l'any 2010

LAFRANJA.NET

mis literaris Arnal Caveró per a l'aragonès i Guillem Nicolau per al català, que torna a distribuir la revista *Temps de Franja*, que ha creat uns premis de foment de l'aragonès i del català, que podria elaborar una llei de llengües sensiblement igual a la primera, amb tota aquesta positiva activitat del Govern, doncs, semblava que s'havien acabat els tènrics dies de la legislatura LAPAO/LAPAPYP, i que podríem encarar el futur amb una certa esperança per a l'aragonès i el català, malgrat l'amenaça permanent dels PP-PAR-Ciudadanos. I ara assistim atònits a l'expulsió de de l'assignatura de català de l'horari escolar de les 25 hores lectives en el Projecte d'ordre de modificació del currículum d'Educació Primària, un cop gravíssim del Govern al ja prou escarransit ensenyament del català. Tanmateix, amb només poques hores de diferència, el mateix Govern ha al·legat contra el seu propi projecte i ha tornat l'assignatura de català a l'horari escolar. Una situació ben envitricollada, on la darrera paraula encara queda per dir. I la nostra obligada pregunta des de *Temps de Franja*: per què tot aqueix innecessari enrenou?

Dietari dels Ports

// LLUÍS RAJADELL

El massís muntanyós dels Ports de Beseit i, més concretament, l'evolució del seu paisatge i de la seua vida salvatge durant les distintes estacions de l'any són els autèntics protagonistes del dietari de Vicent Pellicer *Diari de natura*, que acaba de publicar Cossetània Edicions. L'autor, un prolífic escriptor de llibres que exalten l'exuberància de la natura de les Terres de l'Ebre, descriu al dietari un any de viatges i experiències personals viscudes entre boscos, muntanyes, rius i masos abandonats dels Ports.

La prosa de Pellicer ens regala les paraules precises per a identificar les nombroses espècies d'animals i plantes que habiten el nus de serres que separa –o uneix?– el Matarranya i les

terres planes de la costa mediterrània. L'autor observa, respectuós, el comportament de les aus, els mamífers i els insectes, els canvis del paisatge o la successió de fenòmens meteorològics. Acampa i passa les nits dins acollidors sacs de dormir per contemplar i aprendre els secrets de la natura des de punta de dia fins a les postes de sol.

Conta com passeja, observa i fotografia alguns dels principals paisatges del Matarranya més feréstec, com Sant Miquel o el Salt de la Portellada. L'entrada del primaveral 10 d'abril ret homenatge al desaparegut escriptor de Penaroya Desideri Lombarte, que va emprar en la seua enlluernadora obra poètica els noms dels arbres,

les herbes i els animals heretats dels avantpassats per immortalitzar-los per a sempre. “Avui seguim els seus passos”, confessa Vicent Pellicer.

L'autor és, per si mateix, un lligam entre el Baix Aragó, el Matarranya i les Terres de l'Ebre catalanes. Va nàixer a Valldalgorfa (Baix Aragó), viu i treballa al Baix Ebre i viatja sempre que pot pels Ports de Beseit. Professor de català per adults, fotògraf, escriptor i naturalista, tot alhora i tot entrelligat a la seua producció literària.

Diari de natura s'obre amb el pròleg d'un altre escriptor naixcut a la confluència d'Aragó i Catalunya, el novel·lista Andreu Carranza, que ens invita a llegir l'obra de Pellicer, un “aguaitador de somnis boscsans”.

Presentada a Beseit la novel·la de Susana Antolí *Senderes de gebre*

// JOSEP PUCHE

La Biblioteca Pública de Beseit va acollir el passat 23 d'abril, una presentació informal de *Senderes de gebre. Beseit 1778*, de l'autora local Susana Antolí. És una novel·la històrica ambientada al propi municipi matarranyenc a les acaballes del segle XVIII i editada per l'Institut de Estudios Turolenses (IET) de la Diputació de Terol. La presentació, emmarcada en la commemoració del Dia Internacional del Llibre, va comptar amb l'assistència de més de quaranta persones, atretes pel ‘boca a boca’ que l'autora –i alhora responsable de la Biblioteca beseitana– va fer córrer entre familiars i amics. A més de les paraules d'Antolí, l'acte va incloure una presentació a càrrec del regidor i conseller comarcal Alberto Moragrega, amic de l'escriptora i, com ella, permanentment interessat en el coneixement i divulgació de la història de Beseit i de la comarca del Matarranya. Va destacar la presència d'un nombrós públic juvenil, un fet que permet conservar l'esperança que la literatura impresa pugui conviure amb les moder-

Un moment de la presentació
JOSEP PUCHE

nes i cada dia més implantades tecnologies digitals de difusió de textos i imatges.

A l'acte, Antolí va agrair “l'interès de l'Institut de Estudios Turolenses per editar la meua primera novel·la” i, també, “el suport del flamant Creu de Sant Jordi, Artur Quintana, que a més del magnífic pròleg em va guiar i animar en tot moment durant la gestació d'aquesta obra”. L'autora també va tenir paraules d'elogi per al presentador de la jornada, Alberto Moragrega, i per a Carles Terès “per la maquetació i composició del llibre, un excel·lent treball que sens dubte con-

tribueix a fer-lo atractiu per al lector”.

Senderes de gebre. Beseit 1778 és la tercera obra publicada de Susana Antolí i la seua primera novel·la. És una edició de desembre de 2015, inclosa a la col·lecció d'obres en català ‘lo Trinquet’ de l'IET, impulsada per Montserrat Martínez i dirigida per Artur Quintana. La trama de la novel·la se situa a una setmana d'hivern del Beseit de 1778. Hi trobem un imaginari drama familiar ple de crims, en el marc d'una època on la tradicional explotació dels camperols a mans dels rics terratinents començava a donar pas a noves formes de servitud proletària basades en una incipient producció industrial, en què el municipi va tenir un protagonisme destacat amb nombroses fàbriques papereres que aprofitaven la força i qualitat de les aigües del riu Matarranya i els seus afluents. *Senderes de gebre. Beseit 1778* va ser finalista del Premi Guillem Nicolau 2011 del Govern d'Aragó per a obres en català, un guardó que l'autora va assolir el 2006 amb el poemari *Tornem a ser menuts*.

Els *bandos* se seguiran fent només en castellà

Els 3 regidors de CHA es queden sols. El PAR s'absté. El PP va votar en contra

// RUBÉN LOMBARTE

Els *bandos* que es fan regularment per megafonia i que es poden llegir a la televisió de Vall-de-roures se seguiran sent sols en castellà. La moció que va defensar Chunta en l'últim ple municipal, a través de la qual va proposar la presència de la llengua materna en els *bandos* i informacions que es donen des de l'ajuntament, no va prosperar. Els tres regidors de CHA es van quedar sols a la moció. Van ser els únics que van votar a favor de la presència de les dos llengües als *bandos* del poble. Per la seua part, el regidor del PAR es va abstenir, mentre que els regidors del PP, equip de govern, van votar en contra. El regidor del PSOE no va estar present a l'últim ple municipal. La moció s'ha presentat coincidint amb el Dia de la Llengua Materna que s'està celebrant a l'Aragó. Com a curiositat, un castellanoparlant va ser l'encarregat de defensar esta moció.

A l'eixida del ple municipal, María Moral, regidora de CHA, va dir que "a través de la moció vam explicar que una cosa tan quotidiana com són les notícies, les informacions que done l'ajuntament a la ciutadania, ara mateix només es fan en castellà. I vam plantejar que es feren també en la llengua d'aquí. La moció és simplement això", va concretar Moral. La regidora de CHA va afegir que "tal i com hem presentat la moció, en cap moment fem menció al nom de la llengua. De fet, volem evitar entrar en este enfrontament, perquè si no, ens bloquejarem. Entenem que cadascú es pot sentir més còmode en una denominació o en una altra. De fet, l'objectiu no és aclarir-nos en el nom de la llengua, sinó avançar i que la llengua estigues present" en les informacions i *bandos* que es donen des del consistori.

El vot en contra de l'equip de govern no va convèncer a María Moral, que va entendre que "ja ens imaginàvem que el problema que ens donarien seria per qüestions pràctiques.

Sessió del ple de l'Ajuntament de Vall-de-roures
RUBÉN LOMBARTE

Com tots entenem el castellà, es fan els *bandos* en castellà", va reflexionar Moral. "També ens han parlat de problemes tècnics. És el seu raonament, encara que sone més a excusa fàcil per no entrar en un debat de fons". La regidora de CHA va remarcar que "entenem que és un tema delicat, que hi ha sensibilitats sobre la llengua, però tard o d'hora haurem d'entrar en eixe debat". Des de la formació aragonesista d'esquerres creuen que quan els *bandos* es donen en castellà "estem oblidant a molta gent que els agradaria escoltar la seua llengua per megafonia. Hem de valorar si val la pena donar-li la importància que mereix a la nostra llengua", va tancar María Moral.

El punt de vista de l'equip de govern

L'equip de govern va votar en contra de la moció plantejada per CHA. Al seu entendre, segons va defensar l'alcalde del municipi, Carlos Boné, "entenem que els *bandos*, a la televisió i per megafonia, són merament informatius. Busquem que arriben a tota la població. I l'idioma que es pressupose que coneix el 100 per cent de la població és el castellà. Sent conscients que la megafonia d'este poble està deteriorada, és obsoleta i té difícil reparació, pensem

que la millor forma d'informar és en l'idioma que entén tot el món". Boné també va entendre els problemes tècnics que pot suposar fer els *bandos* en els dos idiomes. "A este poble, i en la majoria dels pobles d'esta comarca, hi ha una carència important. Pot ser ara, a través de l'oplativa de català a les escoles, hi ha més persones i gent que sap escriure-la. Però la gran majoria no la sabem escriure", va dir.

L'alcalde també va fer menció a la qüestió de la llengua dins de les institucions. Carlos Boné va considerar que "quan parlem de la normalització lingüística a través de les administracions, no crec que la realitat sigui que no hi ha respecte. Aquí s'atén a tots sense cap problema, parlen la llengua que parlen". Durant el ple, des del PAR es va proposar una presència progressiva de la llengua materna en aquells actes populars o de caràcter institucional, com ara el Pregó de Festes, la Presentació de Reines o la seua Coronació. En este sentit, i segons va entendre Carlos Boné, cadascú parles amb la llengua que se sent més còmode, i va recordar que en cap moment l'ajuntament ha dit a ningú en quina llengua s'ha d'expressar. De fet, va posar exemples com el pregó que va fer ara fa uns anys 'Valderrobres Patrimonial', i que va utilitzar els dos idiomes.

Rutes arqueològiques del Matarranya

// JUAN LUIS CAMPS

Realment som rics, arqueològicament parlant. En un espai reduït com la nostra comarca trobem mostres molt variades i alhora molt importants del que representa a cada època. Lo nostre període arqueològic s'estén força anys, o millor dit, força lustres. Qualsevol punt de la terra ha passat evidentment per tots los períodes en que s'estructura la història del Planeta, però no tots tenen la sort de poder mostrar evidències tan importants com les que tenim al Matarranya.

Sense oblidar-nos dels jaciments de fòssils, que representen les primeres mostres de vida, lo *Tastavinsaurus* de Pena-roja és, avui per avui, l'actor de la primera notícia sobre l'ocupació de grans sers vius d'aquestes terres. Parlem de fa uns 120.000.000 d'anys i d'un animal espectacular del que s'ha trobat un 40% de la seua ossamenta. La seua reconstrucció es una joia arqueològica, didàctica i turística, de primer ordre. Tenim la sort de poder-la contemplar en el centre *Inhòspitak* de la xarxa de centres *Dinòpolis* de Terol, a la vila de Pena-roja.

Pena-roja es un poble preciós i lo seu entorn és extraordinari, començant per les roques del Masmut, que pel seu nom ja ens recorden llunyans períodes prehistòrics. Des de Pena-roja es poden fer diferents rutes arqueològiques gaudint d'un intens paisatge de muntanya entre los Ports i la Serra.

Més pròxims als nostres temps són los jaciments arqueològics de les pintures rupestres levantines (art post-paleolític), dels que destaquen la *Fenelosa* de Beseit, los abrics del barranc del *Calapatà* de Queretes i los *Secans* de Massalió. La seua antiguitat es mou entre los sis i los vuit mil anys. Un no res. Aquestes pintures ens mostren una fauna més propera a la nostra i uns avantpassats caçadors i possiblement nòmades. Les rutes que ens porten a estos abrics són precioses. Parlem de la *Vall del Parrissal* i del *Barranc del Calapatà*. Paisatges ideals per fer-se una idea de com vivien los nostres primers pobladors.

Inhòspitak a
Pena-roja
JUAN LUIS CAMPS

Quan progressivament es van anar assentant en este territori van començar a construir diferents tipus de poblats, dels que tenim un bon grapat de mostres. Assentaments pre-ibèrics, de l'ibèric antic, de l'ibèric i del temps de la dominació romana. Les característiques dels barrancs i tossals de gran part del Matarranya van afavorir en lo seu moment la seua construcció i posteriorment, en los temps recents, la seua conservació en ser terrenys no aptes per a llaurar en favor de l'agricultura. En tenim un fotimer de restes que han permès la instal·lació de diversos centres d'interpretació de la Cultura Ibèrica i la senyalització de diferents rutes per a la seua visita.

I allí on hi havia poblats també hi havia cementiris. Tenim també una mostra molt important d'enterraments que marquen una interessant evolució. Dels túmuls, que repre-

senten una cultura d'incineració dels cadàvers, tenim una representativa, formativa i saludable ruta a tocar de la carretera entre Queretes i Calaceit, fa poc posada en valor i que rep moltíssims visitants. També ens han arribat d'un ibèric més avançat les esteles funeràries corresponents a enterraments de cos sencer.

Finalment també tenim mostres del mon romà. La principal, lo mausoleu de Favara. Preciós. Ens porta a un món força civilitzat de fa dos mil anys. A tocar de la carretera es molt fàcil de visitar i allà contemplant-lo i contemplant lo seu entorn d'horts i camps de fruiters podem entendre, si hem visitat també los jaciments més amunt referenciats, l'evolució de les gents d'esta terra, evolució que gràcies a Déu no ha parat mai ni parará. Lo canvi és vida, diu la dita.

El projecte del Govern d'Aragó "Pels camins de la memòria" s'inicia a Mequinensa

// CARMÉ ALCOVER I PIETRO CUCALÓN

El 13 d'abril el Departament d'Educació, Cultura i Esport va presentar un nou projecte en el marc del Dia Internacional de la Llengua Materna "Pels camins de la memòria" precisament a la terra del mequinensà més universal: Jesús Moncada, des de la finestra de la seva memòria en el seu evocador univers del "poble vell" a través d'un poble que es va inundar amb tots els seus records de nen.

Aquest projecte s'emmarca en una línia d'actuacions que el Departament d'Educació, Cultura i Esport ha dissenyat juntament amb la Direcció General de Política Lingüística i on recuperem els nostres autors aragonesos de llengua catalana. Autors inspirats sempre en l'oralitat, la memòria: allò que els nostres majors explicaven en les memorables tertúlies familiars al caliu del foc.

Iniciem aquesta ruta literària "Pels camins de la memòria" amb Jesús Moncada fruit del treball realitzat pels centres educatius del Programa ARCE, programa d'Agrupacions i Xarxes de Centres Educatius del Ministeri d'Educació, Cultura i Esport, on han participat quatre centres: IES Joan Oliver, IES Bajo Cinca, IES Salvador Gadea i IOES Pau Casanoves. Uns camins amb voluntat de futur ja que seguirem amb Desideri Lombarte, Josep Galán i altres autors aragonesos...

L'acte ha començat en una visita al "poble vell", per part dels més de 300 alumnes d'Aragó i Catalunya que eren a Mequinensa, on feien lectures als llocs més simbòlics que apareixen a la narrativa de l'escriptor. Moncada és lectura obligada pels alumnes dels centres educatius catalans i aragonesos. Tot seguit els alumnes de la secció de Mequinensa de l'IES Bajo Cinca de Fraga de primer i segon de l'ESO van realitzar lectures de contes juntament amb l'associació "La Dona" de la localitat, lectores excel·lents, ens van delectar en la història d'un jutge bar-

Ruta literària pel Poble Vell
PIETRO CUCALÓN

celoní destinat a Mequinensa i les seves peripècies del viatge, extret de la novel·la *Calaveres atònites* en un ajuntament enfervorit sota l'univers moncadia i la terra mítica mequinensana.

Ens recrearem a la tarda amb la interpretació del grup "Mea Culpa" de les històries de *El Cafè de la Granota* a la Sala Goya, relat d'hilarants i malicioses històries de cafè. El matrimoni propietari de l'establiment, l'Adelaida i el Fernando, es disposen a entrar per darrera vegada al seu cafè per recollir els efectes personals abans que tot el poble de Mequinensa desaparegui sota les aigües del pantà. Això provoca un aldarull entre les forces de l'autoritat i l'Adelaida que està molt encesa. Mentre recullen, recorden alguns episodis de la història del poble. El que caracteritza els contes és l'humor, la forta ironia i la crítica social. Mitjançant l'obra es contribueix a donar a conèixer el context social i

Lectures de contes a l'Ajuntament
PIETRO CUCALÓN

cultural de l'època en què se situen els contes.

Els nostres escriptors aragonesos en llengua catalana són fonamentalment memòria, aconsegueixen el miracle: han salvat i purificat la imaginària memòria d'amor dels seus "pobles originaris" per convertir-los en un mite etern per al món. Aquest projecte encetat enguany continuarà a Pena-roja amb Desideri Lombarte i a altres llocs del nostre territori on la llengua catalana és present.

La Consellera d'Educació, Cultura i Esport del Govern d'Aragó presidí l'acte i va seguir amb molta atenció les lectures tan acurades dels participants a un acte tan emotiu i agraï el llegat i la memòria de Moncada per la fidelitat a la seva terra i a la seva llengua materna. Vam gaudir també de la presència de representants polítics com el delegat del Govern d'Aragó a Fraga i els alcaldes de Torrent de Cinca i Fraga.

Fraga III amb l'Antoni Sisó

// M. DOLORS SERVETO

Quan estàvem estudiant el tema de les plantes, una xiqueta ens va dir que tenia un tiet que era pagès i que treballava prop de la nostra escola, el CEIP Fraga III.

Les mestres de Ciències Naturals es van posar en contacte amb ell perquè té l'horta al costat de l'escola i es diu Antoni Sisó.

Durant uns quants dies, els nois i noies de primer a cinquè vam anar a visitar al nostre veí, en el seu lloc de treball. Li vam demanar que ens ensenyés les coses que havíem estat aprenent al llibre, els dibuixos que vèiem a internet, els exercicis que fèiem sobre l'alimentació de les plantes, les arrels, els troncs i les tiges, les parts de la flor, els aparells i les eines que es fan anar al camp... ui, moltes coses!

Ara us anem a explicar, resumit, tot el que ens va contar:

Que no ens podia ensenyar les arrels dels arbres perquè estaven sota terra i, que si ho feia, podrien morir els arbres fruiters o les verdures. A canvi ens va ensenyar les arrels d'una herba silvestre que es deia "llantaïm" (així s'anomena a Fraga una herba lletosa de floretes grogues amb pètal en forma de filets que diuen que els encanta als conills).

Les flors de color rosa i roig pertanyen als mullareres o presseguers i a les nectarines mentre que les blanques són de les pereres i de mançaneres.

Ens va explicar la diferència de la plantació a palmeta de la que no ho és.

Vam observar diferents arbres de fulles caduca i de fulla perenne.

Ens va encantar veure a l'Antoni a sobre del tractor amb la picadora, l'ensofatadora o amb un rodets que escombrava les branques podades i les posava al mig de la fila de les pereres blanquilles. També ens va agradar, molt i molt, veure una estisora de podar que anava amb aire i una altra amb bateria.

El més divertit de tot va ser veure com ell pujava a una cistella d'una màquina, que es deia Plameca, i s'aixecava cap a la copa dels arbres, baixava, donava la

volta... era com una atracció de la fira! però gràcies a ella podia treballar amb més facilitat.

Tenia una gran piscina amb una tanca alta. Ens va dir que era la reserva d'aigua per a regar per degoteig la seua plantació, també ens va contar que, una vegada que es va calar foc en uns magatzems propers, un helicòpter va anar a buscar aigua allí per apagar-lo.

Classes
pràctiques de
l'Antoni Sisó
M. DOLORS SERVETO

Els grans del col·legi diuen que els òrgans reproductors de les flors són petitíssims. El pagès els va explicar com es fa per empeltar els arbres, el motiu d'aquests treball, l'època per fer-ho...

Va ser fantàstic, ens ho vam passar molt bé. Li vam donar les gràcies i el vam convidar a visitar la nostra escola i a veure el nostre hort escolar.

Nova publicació de l'IEBC per Sant Jordi

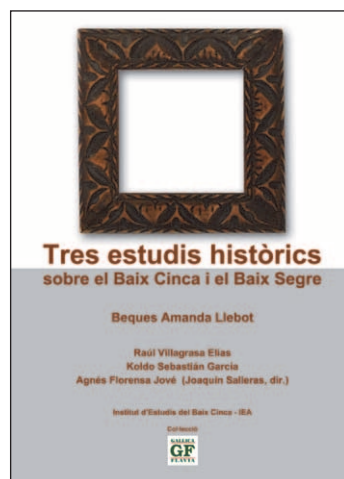
// REDACCIÓ

Amb el títol *Tres estudis històrics sobre el Baix Cinca i el Baix Segre*, l'Institut d'Estudis del Baix Cinca – IEA ha tret a la llum un nou volum dintre de la col·lecció de caràcter històric Gallica Flavia, que arriba al número 9. Els tres treballs són resultat de les darreres beques d'investigació Amanda Llebot (que atorguen anualment la Fundació Cases i Llebot i l'IEBC-IEA), els dos primers dintre de la convocatòria general i el tercer dintre de la modalitat escolar.

L'estudi «Entre quatre rius. Hospitals al Baix Cinca i el Baix Segre a la Baixa Edat Mitjana», de Raül Villagrasa Elías, documenta els hospitals medievals de la zona, que constitueixen la primera xarxa d'atenció sanitària i caritativa a la nostra comarca, i apunta l'existència d'un hospital mudèjar a Fraga. El segon treball, a càrrec de Koldo Sebastián García, «Fraga i les seues elits durant el

bienni progressista (1854-1856)», és una anàlisi sobre com les elits locals de bàndols diferents, sense deixar de promoure iniciatives diverses en favor de la vila, s'alien entre ells per mantenir el poder tot i els diversos canvis de règim de l'època. El tercer escrit, «Els Montfort i la seva presència a Fraga, Torrent de Cinca i Massalcoreig», constitueix el Treball de recerca de Batxillerat d'Agnès Florensa Jové dirigida per Joaquín Salleras i aborda l'arribada a Fraga de la família Montfort al segle XVIII i el seu destacat paper dinamitzador de l'economia de la comarca.

Els tres estudis –com va destacar Julio Moreno, que ha tingut cura de l'edició– tenen en comú, a banda del seu contingut de tema històric, que contemplen com a àmbit d'estudi la

comarca natural. A més, els joves investigadors es reconeixen explícitament deutors dels tres historiadors locals de capçalera: Ramón Espinosa, Joaquín Salleras i Antonio Berenguer. De fet, aquest volum de la col·lecció Gallica Flavia està dedicat a Ramon Espinosa, per la seua prolífica i pionera tasca, ja que –

com va assenyalar Pep Labat, president de l'IEBC– abans d'Espinosa, les biblioteques de Fraga comptaven només amb un únic volum d'història local, *Fraga, la sultana del Cinca* (1975), de l'historiador Castellón Cortada. Espinosa no va poder assistir a l'acte per motius de salut.

ESTAMPES RIBERENQUES

Canigó, un element decisiu en uns anys decisius // Joaquim Torrent

Acabem de perdre en Xavier Dalfó, qui fou l'editor de la benemèrita revista *Canigó*, dirigida en la darrera etapa per la seva esposa, Isabel Clara Simó. Des d'aquí ens sumem a les mostres de condol per la pèrdua d'una persona tan valuosa.

Precisament, la gènesi del grup que es constituí per treballar per la Franja de Ponent al Centre Comarcal Lleidatà de Barcelona s'inicià a partir d'un article publicat l'1 de desembre de 1976, en el número 478 de *Canigó*, per Ferran Camps, polític i periodista català ja traspasat, titulat "Els catalans en terres d'Aragó" (sic) on d'una manera voluntarista i no sempre encertada reivindicava la catalanitat de les terres de la Franja, encara no englobades sota aquesta denominació. Sigui com sigui, aquell article actuà com a catalitzador, i un mes després l'1 de gener de 1977, al número 482, aparegué l'article titulat "Per uns límits oficials i reals entre Catalunya i Aragó", signat per Josep Manuel Pons i Ramon Sistac. Aquest fou un article que creà un cert enrenou entre els cercles barcelonins més sensibles a la problemàtica dels anomenats Països Catalans.

Els autors, en aquells moments d'eufòria política de la transició plantejaren la necessitat de conscienciar els habitants catalanoparlants d'Aragó sobre els seus trets d'identitat, sobretot pel que fa a la llengua, per tal que pogueren decidir amb coneixement de causa, i feien una crida a afermar la catalanitat d'aquests territoris. Això no va caure en sac foradat, i en el número 485 de *Canigó* de 22 de gener aparegué una carta on l'activista Jaume Carreras feia una crida a tothom interessat a formar un grup per a treballar per les comarques de la Franja. Significativament en el mateix número va aparèixer una altra carta ti-

tulada "L'Aragó Català" signada pel malaguanyat Carles Piulats, on es queixava de la desconexió i poc interès existents al Principat.

Arran de la crida feta per Carreras començaren a reunir-se al Centre Comarcal Lleidatà, a principis del 77, algunes persones interessades en l'Aragó catalanòfon, des de gent de la zona emigrada a Barcelona fins a activistes catalans favorables al catalanisme polític; fruit d'aquelles reunions va sorgir l'apel·latiu "Franja de Ponent". Una de les primeres activitats fou una excursió iniciàtica a la Franja, la qual també serví per establir lligams amb activistes de la zona, com l'esmentat Carles Piulats, del Torricó, i Jordi Boix, de Benavarrí. Una altra activitat fou la presència en els actes de la Renovació de la Flama de la Llengua Catalana celebrats a Montserrat, amb motiu de la qual s'editaren unes octavetes on es reclamava la catalanitat de la Franja de Ponent, les quals foren signades pel "Grup d'Independents pel Desvetllament de la Franja de Ponent" (sic)... Posteriorment el grup passà a dir-se "Associació Cultural Franja de Ponent" Entre la gent que es reunia habitualment hi havia en Jaume Carreras, el mateix Sistac, que juntament amb Piulats feia d'enllaç amb el nucli lliterà, en Joaquim Monclús, en Joaquim Torrent, en Josep Mauri, el malaguanyat Martí Garcia-Ripoll i d'altres persones.... En Martí Garcia-Ripoll potser era el més crític i reflexiu, i arribaria a publicar un article que ha estat considerat com la primera reflexió moderna de caràcter sociolingüístic sobre la Franja "Conflicte lingüístic i ideologia a la Franja de Ponent", publicat a *Serra d'Or* el 1982, tot i que posteriorment, però, emprengué altres camins...

JOSEP A. CHAUVELL

“El sistema polític aragonès necessita molta pedagogia per a poder entendre'ns”

// J. ESPLUGA TRENC

Josep Antoni Chauvell Larrégola és un reconegut escriptor en llengua catalana que durant les raderes quatre dècades ha participat activament en la política local del seu lloc (Alcampell) i la seua comarca (la Llitera), així com en els moviments socials reivindicatius de la llengua i la identitat de la Franja. Fou protagonista dels primers moviments socials pel català a l'Aragó (anys 70), fundador dels Consells Locals de la Franja (anys 80), alcalde d'Alcampell (des del 2003 fins ara), conseller de Cultura comarcal, i president de la Comarca (2007-2011), càrrec que repeteix en la present legislatura (2015-2019).

Josep Antoni Chauvell
J. ESPLUGA

Pregunta. *Arran les últimes eleccions has tornat a ser elegit president de la Comarca de la Llitera. Has trobat moltes diferències ara en relació al passat?*

Resposta. I tant. És que ara no hi ha un ral. Els pressupostos de les comarques mai han estat gaire generosos, però el que estem vivint ara mai m'ho hagués pensat. Però encara hi ha una cosa pitjor, que és que ara topem amb la incomprensió del govern autonòmic. El Govern d'Aragó es veu obligat a retallar d'on siga, i ha decidit fer-ho de les comarques. Bàsicament perquè hi ha persones que ara han entrat a les Corts d'Aragó que no han comprès quin paper juguen, no les entenen. La majoria dels que estan ara al davant les veuen com unes entitats supèrflues que es dediquen a malgastar i a donar subvencions als amics. I això no és, van molt errats. Però com que hi ha tantes emergències socials s'han encaparrat a retallar pressupostos de les comarques, però d'unes magnituds que les fan inviables. Los presidents de les comarques hem hagut de batallar molt per a mantenir els pressupostos que teníem. I ja veurem com acabarà la cosa.

P. *Vols dir que hi ha una ofensiva contra les comarques?*

R. Les comarques estan sent molt qüestionades per part de l'Executiu aragonès. Recentment s'ha creat una comissió a la FAMPC (Federación Aragonesa de Municipios, Provincias y Comarcas) per revisar el model territorial d'Aragó. Tenen la intenció de modificar-lo, perquè des de Saragossa los partits, tots, tenen una altra concepció de com hauria de ser. Tant lo PSOE, que és lo meu partit, com los altres. Als presidents comarcals mos deixaran parlar a aquella comissió, i jo diré el que haig de dir, perquè encara que vulguen eliminar les comarques no podran ignorar que avui dia ja s'han consolidat. Sobretot les comarques d'Osca i de Terol, que és on hi ha nuclis més petits i dispersos, on les comarques donen un serveis essencials per a podre viure al món rural.

P. *Per tant, estàs parlant d'una lluita del centre contra la perifèria!*

Sí, és una concepció diferent entre qui viu a Saragossa i voltants i els que vivim a les perifèries rurals. Són dos mons amb unes condicions de vida i d'accés a serveis molt diferents, i naltres necessitem una estructura supramunicipal com l'aigua de ploure. Això els costa molt d'entendre-ho. Abans no passava, però ara sí que està passant. És injust, per-

què si eliminen les comarques deixaran amb el cul a l'aire als habitants de molts llocs. De fet, si les eliminen hauran d'inventar una altra entitat que faça les seues funcions. A naltros mos és igual si mos diguem comarca o una altra cosa, el cas és que donem un serveis que s'han de donar igualment.

P. *Però quan no hi havia comarques, la Llitera ja era una agrupació formal de municipis, no?*

R. L'antecedent de la comarca de la Llitera és una mancomunitat de serveis que es va fer als anys 80, impulsada per l'alcalde de Tamarit, Florencio Nadal Escalona, que tenia una residència de gent gran i necessitava més recursos per a gestionar-la. Llavors va convocar tots els alcaldes comarcals i va proposar la creació de la mancomunitat. El primer servei mancomunat va ser la residència de gent gran. A partir de llavors es va mancomunar també la recollida de residus urbans, els serveis de cultura, d'esports, i coses així. La mancomunitat de la Llitera va ser considerada d'interès públic, i funcionava molt bé ja des dels anys 80. Per això, quan arriba la comarcalització naltres ja fa vint anys que estem funcionant i tenim una trajectòria molt consolidada. Ara gestionem dues residències de gent gran,

cosa que no fa gairebé cap altra comarca d'Aragó, i per tant el tema social és la nostra prioritat, hi destinem més del 50% del pressupost, en residències, atenció domiciliària, dependència, etc. Això no ho acaben d'entendre des de Saragossa, on sovent mos diuen 'y por qué las gestionáis'. Collons, si no ho haguéssim fet naltres no ho hauria fet ningú! Mos vam tindre que espavilar i ara estem xocant amb un sistema polític que no ho entén, perquè no coneixen com han anat les coses. Si volen les traspassen als serveis socials d'Aragó i que les paguen ells!

P. *I a nivell municipal quines polítiques locals esteu impulsant?*

R. Les grans obres que necessitava Alcampell com la pujada de l'aigua de boca des del canal, la urbanització del polígon industrial o el centre de dia eren projectes de gran envergadura que es van fer en les legislatures passades. Ara estem intentant millorar la infraestructura urbana. Hem construït les noves dependències de la Casa de la Vila, hem redefinit l'estructura urbana, hem canviat lo nom a alguns carrers...

P. *Per cert, heu posat els noms dels carrers en català...*

R. És una cosa que s'havia de fer. No només hem posat nous noms i hem canviat la numeració d'alguns carrers, sinó que els hem posat tots bilingües, en castellà i en català. És que s'havia de remodelar i posar-hi ordre.

P. *Però pareix que no ha estat un procés tan tranquil...*

R. Los canvis costen d'assumir perquè afecten a coses molt quotidianes. Però és que ja tocava. Hem canviat les plaques dels carrers, els hem posat en català i castellà i en alguns casos els hem adaptat a la realitat, recuperant noms populars i/o antics. Així, per exemple, teníem fins a cinc carrers que es deien 'carrer Montera', ara només s'ho diu un i els altres tenen altres noms que en el llenguatge popular ja se'ls coneixia així, com Coronal, Carrer Font Blanca, etc. És clar que sempre hi ha qui no ho entén o no ho vol entendre. És normal. Per exemple, al carrer del Lucero li hem posat carrer de l'Estrel, i hi ha gent que s'ha enfadat. Però això és normal, hem

recuperat tots los noms que hem pogut. A la plaça d'Espanya hi hem posat entre parèntesi 'popularment bassetà Mundet', perquè allà hi havia una bassa que era d'un tal Mundet. D'alguna manera això mos permetrà recuperar la història del lloc i conèixer-nos millor. La idea era recuperar los noms tradicionals del lloc, i posar-los en català d'una vegada. Per cert, que jo sàpiga no ho han fet a cap altre lloc, és possible que siguem los primers que ho fem, no ho sé segur. Sí que estan en tots dos idiomes, però jo crec que no queda malament, ara passem astí. Naltres mos les creguem les coses, però s'han de fer quan se poden fer.

P. *De la llei de llengües d'Aragó quina perspectiva en tens?*

R. Només sé que un dia es va colar d'amagat a un ple de les corts d'Aragó una proposta per la que es derogava la llei del Lapao i es reconeixien les llengües catalana i aragonesa. Però no en sé res més. No sé si s'està preparant una llei de llengües nova o no. Això ara ho porta la Chunta, que controla la Direcció General de Política Lingüística (DGPL), però de moment pareix que només parlen de l'aragonès. Del català en parlen poc.

P. *A Aragó sempre és més còmode parlar de l'aragonès que del català.*

R. I tant. Jo el que li diria al director de la DGPL és que vingue a la Llitera, perquè de moment no ha vingut ningú a veure'ns, ni ningú mos han preguntat res. Jo estaria encantat de que vingués a conèixer la realitat social i lingüística de la comarca. Han vingut altres consellers i directors generals i els he rebut com a president i alcalde, l'altre dia va vindre lo de Sanitat, lo de Joventut... Però potser no saben on som. A jo me va fer molta il·lusió que hi hagués una DGPL, però lego portarem un any de legislatura i per ací no s'ha presentat mai ningú a parlar sobre el tema. No mos han preguntat ni què volem, ni quines necessitats tenim, ni res de res. Jo entenc que un director de 'política lingüística' té dos zones a les que ha d'anar sí o sí: l'aragonesa i la catalana. Abans de començar a fer normatives i tot això hauria de contactar amb naltres. Però potser és que només parlen amb la gent de Sara-

gossa. De moment és el que hi ha.
P. *I la teua carrera d'escriptor en quin punt es troba?*

R. Ara mateix podríem dir que al congelador, perquè per fer-ho bé t'hi has de dedicar molt. Tinc una novel·la redactada però m'hauria de dedicar a polir-la i deixar-la ben acabada i ara no tinc temps material per fer-ho. Entre l'alcaldia i la presidència comarcal, que mos han fregit a reunions... és que hem tingut un pols amb el govern d'Aragó *tremendo*. De totes maneres l'any passat vaig publicar un llibret titulat '*La llengua de les sirenes*', on aplegava un conjunt de reflexions i anècdotes relacionades amb llocs de la Llitera, la Franja i la llengua com a nexa comú. El va publicar Pagès Editors i va quedar molt bé, n'estic molt content. Però eren textos que havia escrit feia més de deu anys, molts d'ells adaptats d'antigues col·laboracions periodístiques a diversos mitjans.

P. *Quan penses que t'hi podràs tornar a dedicar?*

R. Lo tema d'escriure... ja m'agradaria disposar de més temps, però fins que no acaba la legislatura no m'hi posaré. Ara és hora de batallar molt. És que, a part dels diners, que són imprescindibles, ara hem de batallar per la concepció de les coses. Perquè et trobes amb una incomprensió tremenda. Hi ha molts polítics de Saragossa, molts dels nous, que no sabien res de les comarques i que, de moment, encara no n'entenen res. Hem de fer molta pedagogia, perquè tenen una concepció de les comarques errònia. I és una batalla molt dura perquè des de Saragossa els costa de veure. Només fan que fotre'ns lo peu al coll, i a vegades ni se n'adonen. És una legislatura molt complicada per això, perquè el que un fa l'altre ho desfà, hi ha massa tàctica partidista a les Corts d'Aragó. És trist i lamentable. Per tant, d'escriure de moment poc. Però llegir sí, eh! De llibres dels altres en lleigeixo molts

P. *Ara què tens entre mans?*

R. Mira, l'altre dia vaig fer 60 anys i em van regalar '*Las venas abiertas de América Latina*', de Galeano, que ara estic llegint. M'està agradant molt, tot i que el trobo un pèl massa dramàtic, però està molt bé.

Les Jornades de la Franja i l'Alguer a Sabadell

// LLUÍS ROIG I ARNAU TIMONEDA

Dissabte 9 d'abril, en el marc de les Jornades *De la Franja a l'Alguer: compartim llengua i cultura* a Sabadell, organitzades per Òmnium Cultural de la ciutat vallesana, en el magnífic Espai Cultura Fundació Sabadell 1859, a les set de la tarda, va tindre lloc el concert 'Cançons de terres de parla catalana' amb la presència d'Àngelo Maresca conegut com 'Lo barber de l'Alguer', acompanyat per Xavier M. en la part final de la seua actuació. Van interpretar un repertori de música tradicional catalana i algueresa i altres temes propis i versions que parlaven sobretot de la llengua, la cultura i del seu reivindicat territori. Àngelo es va mostrar davant del públic amb una sorprenent vitalitat i com un excel·lent comunicador del seu estimat país. Després, representant la Franja, van actuar els matarranyencs Àngel Villalba i Florenci Roc. En el seu repertori diversos temes. Recreacions dels versos de Desideri Lombarte amb *La xica que va a la Font* i *El criu desesperat*, cants a la terra: *Olivera d'Aragó*, *Havanera de l'Algars*, *Cant al Matarranya* i *Terra maellana*, *A ma mare*, *Coples de ronda* i *Un bocinet d'amor*. A més, Florenci Roc, que acompanya habitualment la rondalla del seu poble, va cantar unes jotes en català. Un concert que va tindre una durada de dos hores i mitja i que va fer participar el públic en diferents moments de les actuacions musicals. En eixir de l'auditori encara vam tindre temps per poder veure les dos exposicions que hi havia a l'entrada de l'Espai Cultura: *Mequinensa!* amb les fotografies de l'escriptor ja traspasat Jesús Moncada amb imatges del seu poble vell, representant la Franja, i *L'Alguer t' enamorarà* amb fotografies de Joan Mayoral un enamorat de la ciutat italiana.

Al dia següent, com a clausura dels actes de les jornades, Josep Miquel Gràcia va recitar uns quants poemes del seu llibre *Pasqual Andreu, lo Florit. Lo Floro en vers*. Els assistents, amb força d'interès, van poder gaudir d'un resum de la vida del bandoler amb unes pinzellades

Lo barber de l'Alguer
LLUÍS ROIG

d'escenificació per part de l'autor. Com diu Carles Sancho al pròleg del llibre: "Lo Floro, és el nom popular pel que es coneix *Pasqual Andreu, lo Florit* –el títol del poemari–, un bandoler que ha passat de ser un personatge històric a formar part de la mitologia matarranyenca i del Mesquí. La literatura oral ha recreat els seus fets i ha elaborat un mite que és vist, fins i tot pels seus contemporanis, com un personatge misteriós, ambivalent i contradictori. A voltes, extremadament cruel com en el passatge en què fa tragar amb plomes una cogullada morta com a càstig al corredor de Mont-roig que li va guanyar a les corregudes del pollastre:

**"Lo canyó tocant la cara:
—Minja, minja, mont-roig
que les plomes són molt bones
llàstima que no tens vi.
—Bon profit."**

o la mort del civil a la Torre Baiod, però, altres vegades, és vist com un personatge ple d'humanitat que robava als rics per a donar als més pobres –veieu el poema *Lo xiquet de Torredarques*."

Josep Miquel Gràcia va acabar així la seva intervenció:

**"És cert que lo Floro és mort,
és mort i ben enterrat,
tot i que avui a Sabadell
ha vingut i se n'ha anat."**

Tot seguit lo Barber de l'Alguer, després d'unes paraules plenes de sabor i records algueresos, llegí uns poemes tendres i populars. "Si visiteu l'Alguer, veniu a casa i sereu molt ben rebuts", va dir. L'Alguer (en italià: Alghero, en sard: S'Alighèra i en sassarès: L'Aliera) és una ciutat tradicionalment de llengua catalana situada al nord-oest de Sardenya), de gairebé 44.000 habitants. Lo Barber de l'Alguer, cantant i compositor, compagina la seva activitat musical amb la barberia històrica que regenta al bell mig del casc antic de la ciutat sarda.

Passats dos quart de dues la presidenta d'Òmnium Cultural de Sabadell, Montserrat Mateu, donà per acabades les jornades, tant ben organitzades i treballades a fons per Josep Boltaina, actiu soci d'Òmnium i també de l'Associació Cultural del Matarranya.

Les infraestructures de la comarca, a debat

// JOSEFINA MOTIS

L'Associació d'Empresaris de la Llitera, el passat 9 de març va organitzar una reunió per debatre, conèixer i reivindicar les infraestructures de comunicació d'Aragó i aquesta comarca.

Va tenir lloc a la sala polivalent de l'estació d'autobusos Binèfar, 1a planta, i estava dirigida als empresaris de la Llitera.

El tema proposat va ser Infraestructures i logística a Aragó, Osca i la Llitera.

S'entén per logística el conjunt de mitjans i mètodes que son necessaris per dur a terme la organització de una empresa o servei, especialment en el tema de la distribució.

La logística és fonamental en el comerç ja que es tracta del sistema d'enllaç entre la producció i els mercats que estan separats per la distància i el temps; sent necessària una cadena de subministrament que cobreixi les

gestions dels departaments de producció, transport, emmagatzematge, manutenció i distribució i compres.

En aquesta convocatòria membres de la Cambra de Comerç d'Osca i de la Fundació Transpirinenca van exposar als empresaris lliterans, vinculats amb el sector logístic, la situació actual de les infraestructures que afecten a Aragó, en especial a la província d'Osca, així com la repercussió directa a la zona. Aquestes infraestructures són: Ferrocarril de Canfranc, Travessia Central del Pirineus, línies ferroviàries Cantàbric-Mediterrani (València, Terol, Saragossa, Pamplona, Bilbao), així com els passos transfronterers del Portalet i Bielsa.

El director de la Fundació Transpirinenca, va mostrar optimisme amb el paper futur del ferrocarril de mer-

Asociación de Empresarios de La Litera

caderies a nivell europeu-mundial; també la importància que la logística ha de tenir en aquest territori estratègicament ben situat, amb bones oportunitats si es combina el ferrocarril i el transport per carretera de "curta distància", si es superen les actuals debilitats amb la poc utilitzada i necessària inversió a la línia ferroviària Saragossa, Montsó, Binèfar, Lleida.

Aquests van ser alguns dels temes tractats en el debat.

Els ponents van ser el Director de la Fundació Transpirinenca Bruno Oliver i el Tècnic Assessor Miguel Ángel Piñeiro.

Per la Cambra de Comerç, Miguel Rodríguez Chesa, President, i José Miguel Nasarre, Director.

crisalida

Deconstruir la guerra para construir la Paz

80 AÑOS DEL INICIO DE NUESTRA GUERRA
Deconstruiremos y reconstruiremos una Orquesta Sinfónica y el Guernica

29 de Mayo de 2016

en Camporells

Celebramos nuestra maravillosa discapacidad para la guerra

Síguenos en:

☎ 675 234 852 | 651 478 450
✉ info@fundacioncrisalida.com

Colaboran:

Presentat a Lleida un llibre sobre el llegat de Moncada a la fraseologia catalana

// MÀRIO SASOT

L'Aula Magna de l'Institut d'Estudis Ilerdencs a la capital del Segre va acollir el passat 30 de març la presentació del primer volum del llibre *Aportacions de Jesús Moncada a la fraseologia catalana*. Es tracta d'un projecte de gran envergadura que es va iniciar el 1989 en el qual va començar a col·laborar l'escriptor de Mequinensa i que té per objectiu la redacció d'un diccionari fraseològic que reunirà en tres volums i en una base de dades informatitzada el conjunt de fraseologies i frases fetes utilitzades en la totalitat de l'obra de Jesús Moncada.

Aquesta primera part del diccionari que publica Pagès Editors, recull cinc-centes frases fetes no documentades pels diccionaris catalans més importants, una quantitat que representa més del 20% de tot el material reunit dels 7 llibres publicats de Jesús Moncada. Una edició excepcional ja que, tal com apuntava el filòleg hongarès Károly Morvay, "és l'únic autor de llengua catalana de totes les èpoques del que s'ha buidat i analitzat la fraseologia de tota la seua obra completa", un fet que posa de manifest la riquesa de la prosa d'aquest escriptor aragonès universal.

A la presentació, la directora de l'Institut d'Estudis Ilerdencs de Lleida, Montserrat Macià, es va referir a la figura de l'escriptor de Mequinensa del qual ha dit "ocupa un lloc destacadíssim en les lletres catalanes". Magda Godia, l'alcaldeessa de la localitat natal de Jesús Moncada, va destacar la importància del llegat de l'escriptor també en matèria lingüística "aportant els girs de la nostra parla a la llengua catalana i això afegeix a la nostra llengua una dignitat més gran".

Els articles d'aquest diccionari precisen la forma de les unitats d'aquestes frases, defineixen el significat, il·lustrant-lo amb un exemple, i informa si l'expressió figura o no en les obres lexicogràfiques catalanes publicades fins ara. Segons indicà l'e-

ditora de l'obra, Eulàlia Pagès, "totes les frases van acompanyades d'un fragment contextualitzat de l'obra de Moncada on aquesta apareix. Per a Mercè Biosca, professora de Català de la Facultat d'Educació, Psicologia i Treball Social de la Universitat de Lleida i coordinadora del projecte, "l'estudi de la fraseologia de Moncada, a més de la importància lingüística que té, dona molta informació sobre la manera de ser d'un poble i dels seus costums".

Los autors i presentadors de l'acte amb l'alcaldeessa de Mequinensa i Rosa Maria Moncada
SISCO CASTANY

La professora de la Universitat de Lleida Maria-Pau Cornadó, coautora també d'aquest projecte, explicà que "les frases moncadianes, moltes originals i inèdites en la literatura catalana o emprades amb un significat diferent a altres autors, «tant les referides a persones, institucions com situacions sorprenent» tenen una funció desdramatitzadora dins la narració i converteix aquestes situacions, institucions i personatges en més humanes".

Jesús Moncada

Jesús Moncada va néixer a Mequinensa l'11 de desembre de 1941 i va morir a Barcelona el 13 de juny de 2005. La seva obra, tal com es pot comprovar al 'Racó Moncada' del Museu de la Història de Mequinensa, va més enllà de la narrativa i explora disciplines com la pintura i la fotografia, una àrea, que juntament amb l'escriptura, li va permetre salvaguardar la memòria de la desapareguda Mequinensa vella d'abans del pantà. Moncada, autor d'obres com *El cafè de la Granota*, *Camí de sirga* o *La galeria de les estàtues*, va rebre, entre altres premis, la Creu de Sant Jordi, que atorga la Generalitat de Catalunya, el 2001 i el Premi de les Lletres Aragoneses el 2004, guardó que va recollir poc abans de la seva mort.

S.C.

Artur Quintana, Creu de Sant Jordi

// CARLES SANCHO I JOSÉ MIGUEL GRÀCIA

El Govern de la Generalitat de Catalunya ha acordat concedir la Creu de Sant Jordi 2016 com a reconeixement de la seua tasta a vint-i-set personalitats i tretze entitats que “s’han destacat pels serveis prestats a Catalunya en la defensa de la seua identitat o, més generalment, en el pla cívic i cultural”. L’atorgament de les Creus de Sant Jordi es va instituir l’any 1981 i és un dels màxims reconeixements que pot rebre una persona o una institució per part de la Generalitat de Catalunya. Entre les vint-i-set personalitats guardonades enguany tenim al nostre amic i col·laborador de *Temps de Franja* Artur Quintana i Font. “Filòleg i traductor. Pel conjunt dels seus mèrits lingüístics. Ha treballat des d’Alemanya com a bibliotecari a Espira (Palatinat) i com a professor de llengua i literatura catalanes a la Universitat de Heidelberg. I també per la dedicació preferencial a la llengua i la literatura catalanes de la Franja de Ponent, amb treballs con ara *El català de la Codonyera (Terol, Aragó)*, reedició i ampliació, el 2002, de la seua tesi doctoral. Ha traduït destacats autors alemanys a la nostra llengua.” Entre els altres premis tenim a l’actor Carles Canut, l’alpinista Òscar Cadiach i Puig, el pintor Josep Navarro i Vives, la neuròloga Mercè Boada i Rovira, l’escriptora Josefa Contijoch, l’economista i empresari Carles Colomer i Casellas, el professor i estudiós de la llengua de les Terres de l’Ebre i Maestrat, Joan Salvador i Cavaller que, com en el cas d’Artur Quintana, va ser guardonat amb el premi Lo Grifonet 2011 atorgat per l’Òmnium Cultural de les Terres de l’Ebre.

El lliurament de la Creu de Sant Jordi va tindre lloc al Palau de la Generalitat de Catalunya el passat 26 d’abril en un solemne acte presidit pel President del Govern en presència dels guardonats i convidats. Carles Puigdemont, va dir entre altres coses, dirigint-se als guardonats: “Ens heu dedicat mèrits que han contribuït a combatre la paràlisi, especialment en temps adversos”. I

Lliurament de la Creu de Sant Jordi a Artur Quintana
GENERALITAT DE CATALUNYA

també va afegir: “Catalunya és una nació activa, dinàmica i convençuda del seu futur, una nació que se sent capaç a través de la seua gent”. Bonaventura Clotet, metge i eminent expert en malalties infeccioses va parlar en nom dels guardonats i, entre altres coses, va fer esment a la importància de la ciència, la tecnologia i cultura que són les bases per al desenvolupament d’un poble i en són encara més en etapes de crisi, per això s’ha d’apostar per elles perquè a mig termini ajuden a superar qualsevol situació adversa. Amb el Cant del Segadors, himne de Catalunya, es va tancar l’acte

Recordem que Artur Quintana també va ser guardonat durant el passat mes de novembre amb el Premi Fundació Lluís Carulla 2015 lliurat a Barcelona i, pocs dies després, amb el Premi Lo Grifonet 2015 concedit per l’Òmnium Cultural de les Terres de l’Ebre i atorgat a Arnes –Terra Alta–.

El doctor Artur Quintana ha realitzat la major part de la seua activitat investigadora a l’Aragó, on té casa a la Codonyera, i, de moment, no li ha estat reconeguda des del govern aragonès la seua brillant trajectòria d’activista cultural a favor de les dos llengües minoritàries aragoneses: el català i l’aragonès. No passa això en les diferents entitats aragoneses on Quintana ha rebut una valoració de la seua tasca i, per

mèrits propis, és membre del Comitè d’Honor del Rolde de Estudios Aragoneses, del Consello d’a Fabla Aragonesa, de l’Academia d’a Lluenga Aragonesa, president de la Iniciativa Cultural de la Franja des de la seua fundació el 2003 i president honorífic de l’Associació Cultural del Matarranya. A més, és el director de la col·lecció en català ‘Lo Trinquet’ que edita l’Institut de Estudios Turolenses i participa com a columnista a ‘Lo Cresol’ al *Diario de Teruel*. Esperem que algun dia el nostre govern canviï el seu criteri i reconega la vàlua i el compromís amb el territori del personatge com ha fet Catalunya.

Quintana amb el guardó
JOSÉ MIGUEL GRÀCIA

Carles Terès acosta la seua novel·la als alumnes de l'EOI Alcanyís

// ANA MARTÍ VERDÚ

L'Escola Oficial d'Idiomes d'Alcanyís ha celebrat durant els mesos de febrer i abril les *XIX Jornades Culturals* dedicades a l'*Any de l'entèniment global* i on, tant alumnes com professors, hem pogut gaudir de diferents activitats i xerrades.

El Departament de Català ens ha possibilitat conèixer en persona a un escriptor del Matarranya reconegut amb el premi Guillem Nicolau 2011 que atorga la DGA.

El Carles Terès, autor de la novel·la *Licantropia* ens explicà com nasqué la idea del seu llibre. Dins d'un món ple de dualitats, el Carles trobà la fórmula per explicar la història d'un noi que furga en els assumptes més foscos dels seus avantpassats.

Ambientada en la zona del Matarranya més occidental inicia el seu treball amb una història que aconsegueix mantindre l'emoció i l'intriga durant tota la lectura. I és què, la descripció dels ambients, la incorporació de converses amb varietat dialectal, junt amb el relat misteriós d'unes persones més properes a la vida animal que humana, fan que el lector s'imagini i formi part d'aquesta història tèrbola des de l'inici.

El darrer 4 d'abril, el Carles Terès acompanyà la seua explicació de la novel·la amb il·lustracions gràfiques que sorprengueren els

alumnes, ja que aconseguiren completar la imatge de diversos passatges i personatges. És el cas del llop que, situat sobre una roca, ens mirava mentre el creador ens relata la seua història.

Dos moments de la xerrada amb els alumnes de l'EOI d'Alcanyís

MAITE MORET

Licantropia a Montsó i Fraga

// AGUSTÍ PALLARÈS

El 27 d'abril, els alumnes de català de l'Escola Oficial d'Idiomes Ignaci Luzán de Montsó van conèixer les interioritats de la novel·la *Licantropia* de la mà del seu autor.

Més tard, a l'hora foscant i amb la pluja descarregant al defora, els estudiants de català de l'extensió d'aquesta EOI a

Fraga també van escoltar l'escriptor.

Entremig, es va fer una presentació de l'edició en castellà de la novel·la, traduïda per Chusé Aragüés i publicada per Gara d'Edicions (Saragossa) a la llibreria Pape Idea de la capital del Cinca Mitjà. Va ser una maratón a l'abast només dels tocats (ni que sigui lleument) per l'enllobament.

DONES

Nam Nidhan Kaur Khalsa (La Unión, Xile.1955) // M. Llop

Princesa que el seu tresor és la identitat, en sànscrit. Viu entregada a l'estudi i desenvolupament personal de la dona a través de cuidar el seu cos, la ment i l'espiritualitat, mitjançant la pràctica i la doctrina del *Kundalini Ioga* i la *Meditació*. La seua inquietud espiritual es manifesta als 17 anys. Estudià antropologia i molt aviat va sentir la inquietud d'ajudar i transformar la consciència humana, per la qual cosa començà a buscar formes diferents d'enfocar la vida per entendre qui som; quina és la nostra finalitat. Als 27 anys va començar les classes de *Kundalini Ioga* amb un alumne de *Yogi Bhajan*, el mestre que va difondre est estil de ioga, i experimentà allò que buscava. En 1995 es formà com a professora i viatjà als EUA, Espanya i d'altres països per continuar la seua

formació. A partir de 1998 començà les classes per a dones en situació de vulnerabilitat. Creà, el 2009, la Fundació *Mujer de Luz* amb la seu a Quito; als inicis va col·laborar amb el Servei Nacional de la Dona, a Xile, en programes de violència dins de la família, també treballà a la presó. La fundació té com a finalitat que la dona entengui el seu potencial com a creadora i transformadora de la societat així com treballar l'autoestima per aconseguir més felicitat. A través del seu projecte el centre de rehabilitació social es va fusionar amb un col·lectiu de dones integrat per universitàries. Nam Nidhan es dedica des de fa vint anys a conduir les dones vers la dignitat i la transformació personal a través de la pràctica del *ioga Kundalini*.

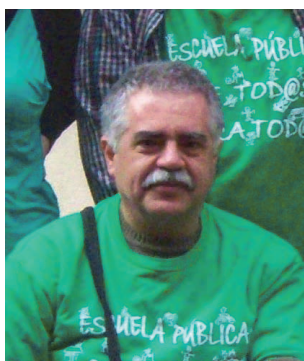
Saturnino Barbé Furió

// ROSA ARQUÉ

El dia 27 de març de 2016, als 57 anys, Satur Barbé Furió va deixar de patir i va morir per causa de la malaltia que ja feia un temps que sofria. Als altres, als que ens vam quedar de pedra al saber-ho, ens va provocar un enorme buit que a hores d'ara encara ara mirem de gestionar.

Va arribar a Fraga fa més de 20 anys i es va implicar en la societat civil de la Comarca, sobretot des del moviment ecologista, encara que no d'una manera exclusiva. Com a bon observador, era un home de poques paraules tot i que sempre sabia on col·locar-les per obtenir l'efecte buscat, sense gaire decoració ni metàfores complicades, perquè el seu fort eren la ciència i les seves dades objectives.

La ciència va marcar el seu treball i la seva vida. Satur va ser professor de Biologia a l'IES Baix Cinca. La seva coherència ideològica i el seu compromís es notaven també al Centre perquè no podia deixar fora una cosa que formava part de la seva personalitat. Els companys de feina

Saturnino Barbé
ARXIU

treball, la força de Saturnino continuava present dins de moltes plataformes i associacions per tal de defensar el territori i el medi ambient. La principal, i de la qual era coordinador, era Ecologistes en Acció del Baix Cinca. Des d'allí, va denunciar abocats il·legals, obres sense permisos, tals injustificades d'arbres, etc. Però també va treballar molt per oposar-se a projectes que ell considerava atemptats al territori i per tant a la gent que hi vivia: Gran Scala, les centrals tèrmiques de cicle combinat, etc. Totes aquestes lluites no sempre li van portar alegries i

el recordem com una persona tranquil·la i molt col·laboradora però també reivindicativa i lluitadora quan calia perquè ell sempre trobava coses a millorar i ho deia, presentava propostes i exigia aplicar-les.

“l'ecologista del bigot” en va haver d'escoltar de molt grosses quan anava amb la càmera de fotos per la Comarca per tal de replegar testimonis dels atacs al medi ambient, la veritable casa de tots i totes.

La figura de Satur es va fer gran, el referent va créixer i ell ho va aprofitar sempre per la seva causa. Com un Quixot modern, amb l'ecologia i la ciència com armes, va lluitar de manera infatigable fins gairebé el dia de la seva mort. La seva experiència i el domini de la matèria amb què tractava el feien ser molt ràpid a l'hora d'argumentar i també implacable si convenia. La seva capacitat d'observació i la seva memòria li permetien treure exemples, sempre didàctics, en pocs segons i així deixar l'adversari bocabatat o enfadat, depèn qui fos!

Ara els amics de Satur, companys de feina i de lluites, hem de mirar de mantenir la seva memòria i anar regant la seva llavor perquè la gent no oblidés tot el que va fer pel nostre territori i tot el que ens va ensenyar.

U12

Magenc // Esteve Betrià

No fa gaires setmanes, l'amic Alfonso em va fer veure que el nom 'magenc' encara és prou vigent en la llengua del Poble, si més no en la parla dels mequinensans provectes, com ara son pare. Doncs bé, ara i ací em permeto rescatar de la pols del temps allò que diu el DCVB a propòsit del 'magenc' del Poble: “4. Petita crescuda del corrent del riu per efecte d'aviar les aigües dels estanys destinades a moure les turbines (Mequinensa)”. Suposo que a l'escriure l'accepció mequinensana de 'magenc', els redactors del DCVB tenien presents les turbines –les úniques actives fa cent anys al tram final del Segre– de l'embassament (estany) d'Utxesa, al Canal Industrial de Seròs. Si més no això em va comentar en el seu moment umpare; esclar que umpare no parlava de l'estany d'Utxesa sinó més aviat del *pantano* de Seròs; Utxesa quedava, si més no en els anys de la seua infantesa, prou lluny de l'imaginari del Poble.

Si bé ja al DCVB es fa derivar 'magenc' del mes de 'maig' –com ja sospitava–, al DECat ho precisa a l'entrada 'maig' quan diu que a la Vall d'Àneu on “... també s'usa com a adj. aplicat al riu quan baixa gros o ple (gràcies al desglaç de maig, en particular): «ara baixa molt *maienc*» l'Isàvena em deien a Vallabriga (1957). Però substantivat ho usen en la forma pre-catalana *maienco*: «les raiers i barrenqueiadors temen lo *maienco*» 'baixada forta de la Pallaresa en el mes de maig' (Rialb, 1959), «les fan pò les *maiencos*», Rialb (1961); Benasc «la crecida del río cuando es causa el deshielo - - *baixe un mayenco que fa pô*» (Ferraz, 77).

Trobo que no deixa de ser curiós que un mot tant ben arrelat a la Ribagorça i el Pallars –si més no en l'accepció que documenta Joan Coromines– s'haja adaptat al parlar d'una població situada al darrer tram del Segre –i del Cinca–, prou lluny de la Vall d'Àneu, de Vallabriga o de Benasc. Esclar que al Poble el 'magenc' no fa referència –més enllà de l'evident etimologia– al desglaç de maig, si més no a l'inici del segle XX, sinó a les suaus crescudes provocades per haver aviat les aigües d'embassaments propers.

Però pensant-ho una mica millor, no m'hauria d'estranyar gaire tot plegat ja que si en fixem en mots propis –característics– de Mequinensa –i en ocasions de poblacions veïnes– que estan àmpliament documentats al Pallars i, sobretot, a la Ribagorça –com ara 'tortrol' o 'enta'–, es pot sospitar que els pastors pirinencs (montanyesos com els anomenaven al Poble) no només menaven ramats de bestiar –riu avall– per passar l'hivern a la terra baixa, sinó que també hi portaven (al sarró) paraules i expressions pròpies de la terra alta. Si fa no fa, de la mateixa manera que –com va escriure Jesús Moncada, “Els llaüts, però, no transportaven solament mercaderies: [...], la llengua [...] un altre tràfec, insidiós, imperceptible: el de les paraules. Polissons invisibles, pujaven als llaüts sense demanar permís al patró ni pagar passatge...”– podem creure que els pastors muntanyesos ens baixaven paraules de les valls pirinènques, com ara el nostre mequinensà 'magenc'.

L'aniversari, nova publicació d'Imma Monsó

Una història inquietant

// MÀRIO SASOT

L'escriptora lleidatana Imma Monsó ens acaba de sorprendre amb la publicació d'una novel·la que no deixarà indiferent a ningú que s'atreveixi i vulgui gaudir del plaer de llegir-la.

Amb el to nu que caracteritza el seu estil literari habitual i el surrealisme que impregna part de la seua obra escrita fins ara, ens desgrana, amb paciència i habilitat, un seguit d'històries que, davall de la seua aparent simplicitat d'assumptes i personatges, amaga tot un món interior riquíssim, d'abast universal.

El silenci i la incomunicació entre les parelles, la solitud dels infants en un món d'adults llunyà, sòrdid i incompreensible. Els llindars destruïts entre realitat i ficció. Les diferències tanmateix inesborrables entre ficció i mentida. L'amistat més enllà del temps i la presència física... Tots aquets grans temes de la vida i la literatura flueixen i s'entrecreen al llarg d'una trama marcada per l'absurd i la tragèdia. Aquesta trama està protagonitzada per una parella d'adults amb una crisi de relació ga-

Imma Monsó
RICK BERDIE

lopant, i una parella d'amics de la infància embarcats en un món de llibertat i fantasia que marcarà decisivament les seues vides per sempre.

A més dels temes abans esmentats, l'enigmàtica i complexa personalitat de la protagonista adulta es centra d'una manera obsessiva en la llengua, i més concretament en la poesia, com una mena d'antídot contra la solitud i la incomunicació que l'envolta, com una eina de passatemp mental.

El llenguatge es converteix així en un arma defensiva contra la comunicació per la qual es va crear, igual que la ficció literària és per a la parella

d'infants un vehicle per a connectar-se amb la vida, de la qual la ficció pretén habitualment fugir.

Però per sota d'aquest thriller de misteri i d'emocions ocultes i d'aquestes digressions metaliteràries, de la novel·la de Monsó sura amb força un no gens ocult amor i homenatge a la lectura en general i la dels clàssics de les novel·les d'aventures en particular, com H. Melville, M. Twain o R. L. Stevenson.

Guillem, un dels xiquets protagonistes, embotit fins al moll dels ossos en el personatge del capità Ahab de la novel·la *Moby Dick*, es projecta, com diu el crític literari Julià Guillaumon a *La Vanguardia*, en els llibres "fins al punt que la seua vida és una representació de les obres que més li agraden".

L'aniversari ve a ser, doncs, un homenatge a la Literatura amb majúscules, la qual s'erigeix en la veritable protagonista de la novel·la i de la vida. Novel·la i vida que es fonen i confonen aquí en una història impactant i inoblidable.

NO SOM D'EIXE MÓN

Sense eixir de casa // Francesc Ricart

Sense eixir de casa, és una manera de dir que l'evidència de l'estat de la qüestió la tens davant teu, que no calen gaires "passes mentals" per tocar la realitat. Bé, és una obvietat i redundant, si voleu: on vols entendre una realitat si no és al carrer, que és on es cou la llengua. Jo feia voltes de com podia relacionar amb el nostre àmbit el Manifest "Llengua i República" presentat a Barcelona el 31 de març. Ja sabeu, el manifest que ha remogut el panorama de l'estat de la llengua catalana perquè ha suposat un rebombori considerable i un cert escàndol... Escàndol perquè hi ha qui ha volgut veure una demanda d'oficialitat única per al català a Catalunya i una ofensiva contra el futur del castellà, coses que, si ho llegiu, no es diuen enlloc; i encara, hi ha crítics que han aixecat el crit perquè és una ofensa per a les generacions de castellanoparlants procedents de l'emigració espanyola perquè, diuen, apareixen "com a instrument involuntari de colonització lingüística"; n'hi ha que fins i tot han acusat el Manifest de racista.

En una poca estona que vaig passejar per Fraga el cap de setmana anterior de Sant Jordi, mentre rumiava al voltant del manifest i mirant el paisatge sociolingüístic, no podia deixar de rebre "inputs". D'una banda l'anunci de cinema en català de l'associació Amics del cine m'alegrava el semblant, i també el de la "Cursa de la Franja", amb el nom de l'amic Quim Calucho.

Però, ai mare!, també hi podia veure els cartells de la tan nosstrada Feria de Abril que, em diuen, cada dia pren més volada; o la parafernàlia del programa del Dia de la Faldeta, amb tot de contradiccions lingüístiques, per no dir-ne barbaritats, com la "Misa Baturra" que clama al cel...

Sí, el que es llegia aquests dies pels carrers de Fraga m'aportava molta informació sobre "la qüestió". I això sense tenir present altres punts calents que presideixen la Vida administrativa com és el cas de l'episodi del català al currículum, que a hores d'ara no està tancat, i que és també un cas com un cabàs més de 30 anys després de la Declaració de Mequinensa i en ple segle XXI; finalment, a punt de "tancar" he conegut la compareixença del dia 18 d'abril dels defensors d'essències a les Corts d'Aragó, amb desqualificacions i amenaces pròpies del segle XIX!

Ens trobem al trill fent voltes a l'era amb la garba d'una collita molt minsa. El temps passa i ens aboquem a la nit i no acabem la feina perquè no arriba el vent propici per ventar, més aviat hi fa un voltorn advers. No estic segur que siga una bona metàfora, com les que feia Desideri Lombarte, però tot plegat m'ha portat a pensar en les misèries que acompanyen la difícil vida del català a les nostres comarques, lluny de la preocupació que ha destapat el manifest "Per un veritable procés de normalització lingüística a la Catalunya independent".

El darrer i l'últim // Ramon Sistac

Encara que en la llengua actual tendim a confondre els dos adjectius, a parer d'alguns és més precís de dir darrer, en una sèrie, al que va darrere de tots els altres, mentre que l'últim és el que l'acaba. Doncs bé: el present és el meu darrer article –o siga, el més recent que he escrit– i, alhora, l'últim en esta revista. Açò vol dir, per si no s'entén prou, que suspenc indefinidament la meua columna *Tot ensenyant les dents*, que ha aparegut ininterrompidament a *Temps de Franja* des del primer número, datat el novembre de 2000. Només recordo dos camins que, per error en l'enviament, no hi va arribar o no ho va fer a temps. En total, i al marge d'altres col·laboracions esporàdiques, n'he fet 157, gairebé sempre publicats a la pàgina 13. Ja era hora, doncs, que em toqués la mala sort.

Bé us mereixeu una explicació de per què els deixo d'escriure –i ben a contracor, per cert. Succintament: fa uns dies em van proposar de rescatar un article sobre el que més tard vam anomenar “la Franja”, del qual jo era coautor juntament amb Manuel Pons i Brualla, publicat a la revista *Canigó* fa gairebé quaranta anys. Una proposta que vaig considerar inconvenient, perquè quatre dècades després el context polític, social i cultural del país no és el mateix i perquè, com és lògic, la meua interpretació de la realitat també ha canviat. Finalment, davant la insistència, m'hi vaig avindre, atès que se m'argumentava que tenia un valor històric per la seua contribució al naixement del concepte *Franja*. Hi vaig transigir, però, amb la condició que anés en edició facsimil –perquè no es pogués interpretar de cap manera que era actual, que recollia l'opinió de la revista o fins i tot la dels mateixos autors a hores d'ara. I també amb el compromís que aniria acompanyat d'una introducció històrica o contextualització, i que la meua columna aniria també dedicada a explicar els meus canvis de perspectiva al respecte.

Doncs bé, no ha estat el cas. Alguns dels copatrons de la revista han

considerat no pas que l'article fos *plasta*, caduc, mal escrit o senzillament inadequat per als continguts actuals de la revista (cosa que hauria coincidit plenament amb la meua opinió), sinó que és inconvenient des del punt de vista polític i pot ser mal acceptat per les autoritats aragoneses actuals, la qual cosa perjudicaria el futur de la revista. Parlem clar, perquè ens entenguem: el text en qüestió feia una certa ferum de catalanisme, o pancatalanisme; en sóc plenament conscient. Com si a *Temps de Franja* no hi hagués hagut mai opinions i percepcions de tota mena, al respecte! Sempre hem tingut com a lloc comú que ens trobem a la revista per allò que ens uneix: la gent, la terra i la llengua, per damunt de si som aragonesistes, catalanistes o de la república d'Andorra. I sempre havíem evitat de distribuir carnets de patriota (fins i tot n'havia parlat en el meu primer article de l'any 2000: “...hi ha gent de vella escola que pensa que no hi ha pàtries, que som ciutadans del món. Jo pel contrari, de pàtries, en col·lecciono. Les pàtries, al capdavant, són com els bombons: més val fer-se'n un fart que no pas que en falten, que total són quatre dies”, cosa que resumeix prou bé el que n'opino a hores d'ara). Ara bé; per a mi, la decisió presa és com si algú es negués a reeditar *La guerra de les Gàl·lies* de Juli Cèsar per no ferir la susceptibilitat dels francesos. I és prejutjar, a més, que les nostres autoritats són sectàries, que no saben distingir un text històric d'un d'actual, que no poden entendre ni acceptar l'evolució ideològica de persones i moviments i que, sobretot, a l'Aragó no es pot exposar qualsevol idea democràtica democràticament (sobretot quan es tracta d'idees de fa quaranta anys!). En última instància, em preocupa molt que un text que es va publicar sota un règim encara policíac (gener de 1977, encara sense constitució ni estatuts...) no es puga publicar el 2016.

No penso deixar de llegir *Temps de Franja*, que considero i consideraré sempre la meua revista, ni pen-

Ramon Sistac
ARXIU

so deixar de col·laborar-hi esporàdicament quan les circumstàncies ho demanen. Us prometo que no guardaré rancúnia a ningú, que entenc les raons de tothom (recordeu que vaig ser el primer a trobar l'article inconvenient) i que la meua amistat amb les persones que han pres la decisió es mantindrà incòlume. Estic ben convençut que ho fan pel bé de la revista. I, sobretot, no vull cap guerra civil ni dins *Temps de Franja* ni entre el moviment reivindicatiu de la nostra terra i la nostra llengua. Però em trobo atrapat, sense haver-m'ho proposat, entre dos focs. I amb l'estrany paper d'haver de defensar la dignitat d'un xicot de divuit anys, inexpert, carregat d'esperances i també de dubtes i amb el cap fet un garbuix, però que era o sóc jo mateix, encara que fa quaranta anys. I també la de l'altre coautor, el Manel, que ara no es pot defensar. És per això que, podeu creure que amb els ulls humits, deixo esta revista, la meua. Després de setze anys d'ensenyar les dents, em veig obligat molt a pesar meu a mossegar, ni que siga fluixet; altrament, m'hauria d'empassar la dentadura. I ara sí: disculpeu-me l'exercici impúdic d'haver parlat tant de mi i adéu-siau. Us estimo.

10a Trobada de Bandes de Música de la Comarca del Matarranya/Matarranya. Pena-roja, 9 d'abril de 2016

COMARCA DEL
matarranya

Comarca del Matarranya, un territori, un compromís,
amb la cultura i el patrimoni